

ISSN: 1309 4173 (Online) 1309 - 4688 (Print)

Volume 5 Issue 6, Special Issue on Balkan Wars, p. 131-147, November 2013

Bulgaristan'ın Bağımsızlığında Rusya'nın Rolü *The Role of Russia in the Independence of Bulgaria*

Yrd. Doç. Dr. Serap Toprak
Bitlis Eren Üniversitesi-Bitlis

Öz: Bu makale Rusya'nın bağımsız bir Bulgaristan devleti kurmak için gösterdiği çabaları incelemektedir. Makalede Rusya'nın Büyük Bulgaristan devleti kurma planının, Bulgaristan'ı Balkanlardaki siyasi mücadelenin odağı haline gelmesi ve dönemin büyük Avrupalı güçlerinin özellikle İngiltere'nin karşı çıkması ile Rus planlarının gerçekleştirilemediği tespit edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bulgaristan, Rusya, Panslavizm, Ayaklanma

Abstract: This article examines Russian support for the foundation of an independent Bulgarian state. The article argues that the Russian goal to establish a Great Bulgarian state made Bulgaria the center of political struggle in the Balkans and turned European powers, especially G. Britain, against it and delivered its failure.

Keywords: Bulgaria, Russia, Panslavizm, Revolt

Giriş

Osmanlı Devleti'nin Bulgarlar üzerindeki hakimiyeti 1396 yılına kadar uzanmaktadır. 19. Yüzyıl sonuna kadar Osmanlı Devleti hakimiyetinde yaşayan Bulgarlar, birçok kez ayaklanma girişiminde bulundu. Fakat bu ayaklanmalar, devletin güçlü dönemlerde gerçekleştiğinden her defasında başarısızlıkla sonuçlandı. 18. Yüzyıl başlarına kadar ne Avrupa ne de Rusya Bulgar adında bir milletin farkındaydı. Bu yüzyıldan itibaren Rusya, Bulgar adında bir Slav milletinin farkına vardı ve Bulgarları her geçen gün dozu artan bir şekilde ayaklanmaya teşvik etti. Ruslar, Çar I. Petro döneminden itibaren, Bulgarların isyan etmesi sağlayarak, Osmanlı Devleti'ni zayıflatmak istedi. I. Petro Bulgarları ayaklandırmak için yaptığı çalışmalara, 1702 yılında İstanbul'a ilk Rus elçisi olarak gönderdiği P.A. Tolstoy'la başladı. I. Petro, 12 Nisan 1702 tarihinde verdiği talimatla, Tolstoy'dan Osmanlı Devleti topraklarında yaşayan Hıristiyanların politik ve ekonomik durumlarıyla Osmanlı Devleti'nin siyasi, askeri ve ticari faaliyetleri hakkında ayrıntılı bir rapor hazırlamasını istedi. Bunun üzerine Tolstoy hazırladığı raporda, Osmanlı Devleti'nin Ortodoks tebaasının, Türk-Rus Savaşlarında, Rusya'nın çıkarları doğrultusunda kullanılabileceğini belirtti¹.

1774 Küçük Kaynarca Antlaşması'yla Bulgaristan, Osmanlı Devleti ile Avrupa arasında sınır haline geldi. Böylece Bulgaristan, Rus ordularının geçiş noktası oldu². Ayrıca Ruslar, Osmanlı Devleti'ndeki Ortodoksları koruma imkânını da elde etti. Sıcak denizlere inme hayali olan Rusya, 1783 yılında Kırım'ı aldıktan sonra, Karadeniz'i bir Rus denizi yapma çabası içine girdi. Bununla birlikte 1791 yılında Osmanlı Devleti, Dinyeper ve Dinyester

¹ Süleyman Kocabaş, *Osmanlı İsyânlarında Yabancı Parmağı*, (Kayseri: Vatan Yayınları, 1992), 11.

² Mahir Aydın, *Osmanlı Eyaletinden Üçüncü Bulgar Çarlığına*, (İstanbul: Kitabevi Yayını, 1996), 16.

arasındaki bölgeleri de Ruslara vermek zorunda kaldı. Ruslar, bu bölgeye Odesa Limanı'nı yaptı. Rusya, bu liman sayesinde Balkan milliyetçiliği üzerinde önemli rol oynadı. Böylece Güney Slavları, Rusları kendileri için bir umut olarak görmeye başladı³.

Bulgar Milli Uyanışı ve Panslavist Çalışmalar

18. Yüzyılın sonlarından itibaren uyanışa geçen Bulgar milliyetçiliği 1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında yeni niteliklere kavuştu. “*Semskoe Bolgarskoe Vioisko*” adı verilen özerk bir *Bulgar Gönüllü Taburu* kuruldu. Vrazalı Sofronius, Rus Genelkurmayı'na bağlı olan bir Bulgar irtibat komitesi oluşturdu. Bulgarlar arasında sevilen kişiler tarafından imzalanan bir çağrıyla, Rusya'nın bütün Bulgar halkını desteklemesi istendi. Bu çağrı, Bulgarların politik çabalarının ilk örneği⁴. Balkanlarda gelişen milliyetçilik hareketleriyle birlikte Bulgaristan'daki isyan girişimleri de arttı. 1822 yılında Filibe'de bir isyan çıktı. İsyanın nedeni olarak, Filibe Nazır-ı Sabık Veli Ağa'nın kötü idaresi gösterilse de, Bulgarlar tarafından çıkarılan bu isyan kısa sürede bastırıldı. Filibe Nazırını görevinden alınarak yerine Mehmet Ağa gönderildi⁵ ve olaylar kontrol altına alındı.

Ruslar, özellikle 1828-1829 Savaşı sırasında Bulgarları yakından tanıma imkânı buldu. Rusya, 1829 yılında Rahova'yı aldıktan sonra Sofya'ya kadar ilerledi. Babıâli özellikle Rusya'nın da kışkırtmasıyla Bana ve Gorgosifçe nahiyelerindeki Bulgarların ayaklanmasından korkuyordu. Bu nedenle bu bölgeye asker gönderilmesi için Vidin muhafızından, Niş Muhafızı Osman Paşa'dan ve Leskofça'da bulunan Şehsuvar Paşa'dan yardım istedi⁶. Bölgede yeterli asker ve malzeme olmamasına rağmen, kazaların ayaklanmasına karşı bütün tedbirler alındı. Yine de bu bölgedeki Bulgarlara pek güvenilmiyordu⁷. Zira savaş sırasında Rus ordusunda yüzbaşılığa yükselen Mamarçef adında bir Bulgar, etrafındaki 500 Bulgar gönüllüyle birlikte Rus ordusunun harekâtına katılmış ve bütün Bulgaristan'ı ayaklandırmak için faaliyetlerde bulunmuştu⁸. Fakat Napolyon'un Rusya'ya saldırısı Bulgarların planını bozdu ve 1829 Edirne Antlaşması'yla Ruslar geri çekildi. Bundan sonra Bulgarlar, büyük gruplar halinde Besarabya ve Ukrayna'ya göç etti⁹. Böylece Besarabya sınırlarında Türk-Rus savaşlarının yanı sıra, bir de Bulgar meselesi ortaya çıktı. Ruslar, Besarabya'daki Bulgarları tahrik etmeye ve böylece Boğazlara inmeye kararlıydı. Bu amaç için Rusların planı “*Slavların Birleşmesi*”ni gerçekleştirmektir. Bu dönemde Rus şairlerinden Aleksandr Puşkin, en etkili Panslavist olarak ortaya çıktı. Puşkin, Balkanlar'da Slav ırkından bir Bulgar milleti olduğunu ve Türklerin elinden bu Slav milletinin kurtarılması gerektiği fikrini öne sürdü. Puşkin, faaliyetlerine ilk olarak Besarabya Bulgarlarıyla başladı. Ayrıca faaliyetlerine destek olması için Avrupa'da kamuoyu yaratmaya da çalıştı¹⁰.

18. Yüzyılın sonlarında Bulgarlar bir millet olarak Avrupa'da henüz tanınmıyordu. Bu tarihte Balkanları dolaşan seyyahlar, Tuna Nehri ve Ege Denizi arasında yalnız Türklerden ve Rumlardan bahsetmekteydi. Fakat Çar I. Nikola'nın Yaveri Kont Kapodistirya, 1828 yılında Çar Nikola'ya sunduğu bir projede, Balkanlar'da beş Hıristiyan devlet tasarlamakta ve

³ Hans Kohn, *Panslavizm ve Rus Milliyetçiliği*, (İstanbul: İlgı Yayınları, 1983), 66.

⁴ Nikolay Todorov, *Bulgaristan Tarihi*, (İstanbul: Öncü Kitabevi, 1979), 62.

⁵ BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi) *Hatt-ı Hümayun*, Dosya Numarası/Gömlek Numarası, 746/35233.

⁶ BOA, *HAT*, Dosya Numarası/Gömlek Numarası, 1038/ 143018-A.

⁷ BOA, *HAT*, Dosya Numarası/Gömlek Numarası, 1038/43018.

⁸ Halil İncalcık, *Tanzimat ve Bulgar Meselesi*, (İstanbul: Eren Yayınları, 1992), 27.

⁹ Pars Tuğlacı, *Bulgaristan ve Türk- Bulgar İlişkileri*, (İstanbul: Cem Yayınları, 1984), 59.

¹⁰ Halil Yaver, *Bulgarların Balkanları İstila Planları*, (İstanbul: Tecelli Basımevi, 1938), 7.

Bulgarların yaşadığı yerleri Sırbistan'a ilhak etmekteydi. Bununla birlikte 19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren bütün Avrupa, Bulgarları tanıyacak ve Avrupa'da Bulgarların arkasında güçlü bir kamuoyu oluşacaktı¹¹.

1829 yılından sonra Rusların Bulgarlar üzerindeki planları şekillenmeye başladı. Rus Çarı I. Nikola, Macar papazı olan Venelin'i bir Bulgar tarihi yazması için görevlendirdi. Venelin "*Mazide ve Bugünkü Bulgarlar*" adlı kitabı yazdı¹². Venelin, Bulgarların Slav kökenli olduğunu savunarak, Attila ve Hunların, hatta eski Bulgarların da Volga Slavları olduğunu iddia etti. Fakat Venelin, 1839 yılında Moskova'da öldüğü için Bulgarlar üzerindeki çalışmaları yarım kaldı¹³.

Rusya, "Hasta Adam" olarak gördüğü Osmanlı Devleti üzerindeki planlarını gerçekleştirmek için Avrupa'da zemin hazırlarken Avusturya'daki Habsburglar Monarşisi, Balkanlardaki milliyetçilik hareketlerine karşı gelmekteydi. Bununla birlikte İngiltere, Osmanlı Devleti'nin günün şartlarına göre devamından yana tavır takılmaktaydı¹⁴. Fransa ise, Balkan milliyetçileriyle doğrudan bir bağlantı kurmamaktaydı. Yine de Fransız Lamartine, Balkanları gezdikten sonra Fransa Parlamentosu'nda yaptığı konuşmasında, Avrupa'da Osmanlı Devleti'nin gerilemesiyle bozulan bir güç dengesi olduğunu vurguladı. Lamartine sorunlara karşı, Ortadoğu'da herhangi bir büyük devletin tek taraflı müdahalesine olanak vermeyecek bir Avrupa himayesinin kurulmasını önermekteydi. Ayrıca Lamartin, Bulgarların bağımsızlık için olgunlaştıklarını ve Sırp komşularıyla birlikte Avrupa'da geleceğin devletlerinin temelini atabileceklerini belirten ilk kişilerdendir¹⁵.

Bulgarlar bağımsızlıklarını kazanma yolunda ilk olarak bir fikir hareketi dönemi yaşamıştır. Bu dönem milli eğitimin, milli edebiyatın ve milli bilincin uyanmasında önemli bir yere sahip olan gazete ve dergilerin devrim niteliğindeki gelişimini kapsamaktadır. Yine bu dönem, dünyanın diğer milletlerinin Bulgarları fark ettiği ve desteklemeye başladığı bir dönemdir. Bu dönemin yaşanmasında, özellikle Rusların ve onların resmi ideolojilerinin temsilcileri olan Panslavistlerin çalışmaları önemli rol oynamaktadır. 19.Yüzyıl başlarından itibaren Rus Panslavistler, Tuna ve Edirne Vilayetleri'nde buldukları süre içinde eğitim, silahlı hareketler, milletler arası propaganda ve diplomasi gibi yollarla yeni bir "Milli Slav Devleti" kurmak üzere planlı bir şekilde çalışmıştır. Bu amaçla Prens Vlademir Aleksandroviç Çerkasky, Tırnova'ya gönderilmiştir. Tırnova'da Prens Çerkasky'nin başkanlığında bir "*Bulgar Mülki İdare Teşkilatı*" kuruldu. Bu teşkilatın görevlerini, işgal edilecek olan yerler hakkında sayısal ve tarihi bilgiler toplamak, mahalli sivil idareyi kuracak kişileri atamak, yerli halk arasından idarenin kuruluşundan yararlanılacak kişileri seçmek, Bulgar kilise ve okullarının çıkarlarını gözetmek, Bulgar taburlarının kurulmasına yardım etmek ve Tuna'nın gerisinde bulunan Bulgarlar arasında iletişimi sağlamak şeklinde sıralayabiliriz. Ayrıca Mülki İdare Teşkilatı, temelleri sağlam bir Bulgar Devleti kurmak için, özellikle bölgenin nüfus ve emlak yapısıyla da ilgilenmiştir¹⁶.

Panslavistler, fikirlerini uygulama alanı olarak kendilerine Osmanlı Devleti'nin topraklarını ve Bulgarları seçti. Bunun için çeşitli fikirler ve teoriler geliştirdiler. Panslavizmin, "*Bütün Slavları Birleştirmek*" fikrinin öncüleri Jan Kollar ve Pavel Josef Şafarik'tir. Bir şair olan Jan Kollar, şiirinde "Büyük Slav İmparatorluğu" ülküsünü dile

¹¹ İnalçık, age, 17.

¹² Yaver, age, 8.

¹³ Kohn, age, 73.

¹⁴ Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi*, C. 1, (İstanbul: Küre Yayınları, 2006), 378.

¹⁵ Maria Todorova, *Balkanları Tahayyül Etmek*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2003), 170.

¹⁶ Nedim İpek, *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri*, (Ankara: T.T.K., 1999), 12.

getirirken Bulgarlara “birleşmek ya da yok olmak” seçeneklerini sundu. Bu düşünce ile yazdığı kitabına da “*Zafer Kızı*” adını verdi. Bir fikir adamı olan Pavel Josef Şafarik ise, Panslavizm konusunda teoriler geliştirdi. Avusturya ve Türkiye Slavlarını oluşturan Sırp, Hırvat, Sloven, Çek ve Bulgar aydınları bu ülküden etkilendi. Bunun üzerine ilk “*Milletler arası Panslavistler Kongresi*”, 1848 yılında Prag’da toplandı. Bir kültürel akım olarak başlayan Panslavizm, Ruslar tarafından siyasi amaçlar için kullanılmaya başlandı. Panslavist tarihçi Mikhail Petrovch Pogodin, Büyük Slav İmparatorluğu için: “*Yalnız Türkiye Slavları 200.000 ve daha fazla asker verebilir. Yeter ki onlara 400 yıldan beri inledikleri yabancı boyunduruğundan kurtuluş amacı gösterin*” demekteydi. Bununla da yetinmeyen Ruslar, Panslavistlerin öncülüğünde birçok yerde yeni konsolosluklar açarak çalışmalarını yoğunlaştırdı. Daha önce açılan konsolosluklara ise, Panslavistler atandı. Bunların başında 1857 yılında açılan Filibe konsolosluğu geliyordu. Buraya Nayden Gerov adlı bir Bulgar atandı. Ayrıca Rusçuk ve Varna gibi merkezlere de Rus Panslavistler gönderildi. Panslavistlerin içinde en etkili olanı Rusya Dışişleri Bakanlığı Asya İşleri Dairesi’nin Panslavist Müdürü İgnatiyef’di. İgnatiyef, 1864 yılında İstanbul Büyükelçiliği’ne getirildi. Böylece İstanbul’daki Rusya Büyükelçiliği, Balkanlar’daki komite ve ayaklanma hareketlerinin yönetildiği bir merkez haline geldi¹⁷.

Rus Panslavistler Bulgarların eğitimine çok önem verdi ve buna yönelik sistemli çalışmalar yaptı. Bununla birlikte Bükreş’teki zengin Bulgar tacirler de, Bulgar gençlerinin Rusya’da eğitimlerini sağlamak amacıyla bir cemiyet kurdu. Bu gençler, Bulgaristan’a döndüklerinde Rusların lehine propaganda faaliyetleri yapmak üzere görevlendirildi. Böylece Kırım Savaşı başlarında Ruslar, Bulgaristan’a girdiklerinde Bulgarlar onları kurtarıcı olarak karşıladı. Bu savaş sırasında 2000 Bulgar gönüllüsü Rusların yanında Osmanlı Devleti’ne karşı savaştı¹⁸.

Ruslar, özellikle Kırım Savaşı’ndan sonra, Bulgarların eğitimine ve onları ayaklandırma çalışmalarına hız ve yoğunluk verdi. 1858 yılında, Panslavistler tarafından “*Slav Yardımseverler Cemiyeti*” kuruldu. Bu kuruluş, Bulgar gençlerine Rusya’da eğitim için burs verdi. Cemiyet, bütün Slavları Rusların liderliğinde tek bir devlet çatısı altında toplamayı amaçlıyordu. Bu bursları alan Bulgar öğrencileri, D.I. Pirasev, N.G. Çernişevski ve Aleksandr Herzen gibi yazarların etkisi altında radikal Rus gençleriyle bağlantı kurarak¹⁹ daha da aktif çalışmaya başladı. Böylece 1840’lı yıllarda başlayan ve uzun yıllar boyunca sabırla süren bir eğitim politikasına dayanan Bulgar milli uyanışı, Panslavistlerin başarıyla devam ettirdikleri bir çalışmanın sonucunda gerçekleşti²⁰. Filibe’deki Rus Viskonsolosu Nayden Gerov’un raporundan bazı bölümler aktarmak durumu açıklamaya yardımcı olacaktır. Ağustos 1857 yılında Rila Manastırı’na 47.846 kuruş para yardımı yapılmıştır. 1857 yılında yine aynı manastıra 214.593 kuruş daha yardım gönderilmiştir. Ağustos 1857’de Filibe’de Bulgar Okulu için Moskova’dan 6.524 kuruş yollanmıştır. Ocak 1859’da Bulgar kiliselerine dağıtılmak üzere Rusya’dan 15 çeşit kitap gönderilmiştir. Mart 1859’da Otlukköy okulları ve kiliseleri için Moskova’dan altı sandık malzeme gönderilmiştir. Ocak 1860’da Panslavist Nayden Gerov’un kurduğu Filibe’deki “*Kiril ve Metodiy*” adlı Bulgar okuluna bizzat Rusya İmparatoru 1.200 gümüş ruble bağışta bulunmuştur. Rusçuk Bulgar Okulu adına Moskova bankasına 20.000 gümüş ruble para yatırılmıştır. % 3 faizli olan bu paranın faizleri düzenli olarak okula gönderilmiştir. Aynı şekilde Rila Manastırı adına da Moskova Bankasına %4 faizli 1.500 gümüş ruble yatırılmıştır. Yine Rus Çarı 1860 yılında Rus lise ve üniversitelerinde okuyacak

¹⁷ Aydın, age, 51- 54.

¹⁸ Hüdai Şentürk, *Osmanlı Devleti’nde Bulgar Meselesi*, (Ankara: T.T.K., 1992), 79.

¹⁹ Jelavich, age, 368.

²⁰ Kemal Beydilli, *Berlin Antlaşmasından Günümüze Balkanlar*, (İstanbul 1997), 27.

Bulgar öğrenciler adına her yıl için 5.000 gümüş ruble bağışlamanın ²¹ yanı sıra, öğretmen yetiştirmek için Rus okullarına bursla Bulgar öğrenciler seçilmiştir. İgnatıyef, bir Panslavist olan Filibe'nin Viskonsolosu Nayden Gerov'a gönderdiği 25 Nisan 1863 tarihli talimatta:

"...bütün bu düşünceler, Milli Eğitim Bakanlığı ve Dışişleri Bakanlığını, Rusya'da eğitim görmeleri için Slavlara daha geniş imkân hazırlamak ve aynı zamanda gözetimi kolaylaştırmak ve daha sistemli eğitmek için onları bir arada toplamak hususunda harekete geçirdi. Geçen yıl Odesa'da ve Nikolaev şehrinde onlar için özel yurt açılması kararlaştırıldı. Buraya sadece Bulgar ve Sırlar yerleştirilecektir"²² diyerek Panslavistlerin izleyeceği yolu göstermiştir.

Bulgarlara duydukları yakınlıktan dolayı Rus tarihçi ve edebiyatçıları da, Bulgarlara dair eserler vererek Panslavistlerin işini kolaylaştırmıştır. Fonton (1829), E. Kovalevskiy (1840), V. Grigoroviç (1844-1845), E. Yujakov (1859), O.M. Lerner (1873) bu eserlerin ilk örneklerini vermiştir. Ayrıca dil yakınlığından ve Ortodoksluk bağlarından dolayı Bulgar ve Rumlar arasında yaşanan kilise çatışmasıyla ilk ilgilenenler de Ruslar olmuştur²³.

Rus baskısı bir süre sonra Bulgarları bunalmış ve korkutmaya başlamıştır. Rusların yoğun ilgisinden çok da hoşlanmayan Bulgarlar, hem Rus hem de Rum Patrikhanesi'nin baskılarından kurtulmak için, Katolik mezhebine geçmeyi bir çıkış yolu olarak görmüştür. Bulgarlar, Katoliklilerin kendilerini Helenizm ve Panslavizmin tehdidinden koruyabileceği inancında olduklarını beyanla Bulgar Kilisesi'nin Fransa koruması altına girmesini dilediklerini bildirdi. Fakat Fransız hükümeti, hem Bulgarları hoş karşılamıyor, hem de Rusya'yı karşısına almak istemiyordu. Bu tarihten sonra Bulgarların dini bağımsızlık mücadelesi, ulusal bir karaktere büründü. Halkın iki isteği vardı. Bunlardan biri Rum Patriği'nin zulmünden kurtulmak, diğeri Papa'nın otoritesi altına girmekti. Zira Bulgarlar, bunu Rum ve Rus kiliseleri karşısındaki bağımsızlıklarını korumaları için en güvenli yol olarak görüyorlardı²⁴. Rum Patrikhanesi ve Bulgar Eksarhhanesi arasında yıllarca süren bir rekabet yaşandı. Eksarhhanenin kurulmasından sonra Ruslar, Bulgarları desteklerken, İngilizler Rum Patrikhanesi'nin yanında yer aldı. Nitekim Doğu Rumeli işlerine bakan İngiliz diplomatı H.D. Wolff, 30 Nisan 1879 tarihli raporunda, Patriğe "İngiliz hükümetinin Rum ırkı için duyduğu sempatiyi belirttikten sonra, Doğu Rumeli'de yapılan düzenlemelerde onları desteklerken bazı zorluklarla karşılaştıklarını, bu zorluğun onların nüfusunun o bölgede az olmasından kaynaklandığını" söylediğini yazmıştır. Patrik ise, Bulgarların hiçbir zaman Rus etkisinden kurtulamayacaklarını ve Bulgar isteklerinin daha çok "*politik tecavüz*" olduğunu belirtmiştir²⁵.

18. Yüzyılın sonlarından itibaren Bulgar coğrafyasında yoğun faaliyetlerde bulunan Rusya, 1841 yılında Niş'te çıkan olaylardan yararlanarak, Babıâli'ye Niş halkının Türk yönetiminden memnun olmadığını ve yapılanları yerinde görmek için bir memur görevlendirmek istediğini bildirdi. Osmanlı Devleti önce bu isteğin asileri cesaretlendireceğini düşünse de, Rusya'nın bu isteğini kabul etmek zorunda kaldı. Yine de Rusya, 1841 Niş isyanını kendi çıkarları doğrultusunda kullanamadı²⁶. Rusya yeni bir fırsat kollarken 1849 yılında Vidin'de bir isyan daha çıktı. Fakat 1848 yılında Avrupa'da tam bir kargaşa ve ihtilal

²¹ Bilal Şimşir, *Rumeli'den Türk Göçleri*, C. II, (Ankara: T.T.K., 1989), XLIX.

²² Şimşir, age, L, LI.

²³ Todorova, age, 176.

²⁴ Edovard Engelhardt, *Tanzimat*, (İstanbul: Milliyet Yayınları, 1976), s. 120.

²⁵ Gülnihal Bozkurt, *Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu*, (Ankara: T.T.K., 1996), 191.

²⁶ Ahmet Uzun, *Tanzimat ve Sosyal Direnişler*, (İstanbul: Eren Yayınları, 2002), 45.

dönemi yaşandığından Avrupa kendi iç meselelerine yoğunlaştı. Avrupa kendi iç meseleleriyle uğraşırken 1849 yılında çıkan Vidin isyanıyla Rusya'dan başka bir devlet ilgilenmedi²⁷.

1849 Vidin İsyanı başarısız olsa da, bu girişim Bulgarlar için bir son değildi. Eflâk, Buğdan ve Sırbistan Rusya'nın yardımıyla muhtariyetlerini kazanmışlardı. Aynı şekilde Rusya, Slavlılık duygusunu Bulgarların Osmanlı hâkimiyetinden ayrılması için yeterli görüyordu. Ayrıca Balkanlarda bir tek Bulgarlar muhtariyet kazanmamıştı²⁸. Bunun üzerine Ruslar, ajanlar vasıtasıyla Bulgarlar arasındaki tahrikleri yoğunlaştırdı. Rus ajanları öncelikle Bulgarların yoğun bir şekilde buldukları Gabrova bölgesinde faaliyetlerini arttırdı. Ajanlar, halkın arasında dolaşarak kışkırtma amaçlı Rusya Meclisi mühürlü broşürler dağıtıp gizli toplantılar düzenledi. Böylece Hristiyan halkı doğrudan doğruya isyana çağırdılar. Rus ajanları, dini ve milli duygulara hitap ederek şunları söylemekteydi:

Sizde din ve milliyet gayreti yok. Nasıl rahat edeceğinizi bilmiyorsunuz. Bu gevşeklik yüzünden Osmanlı boyunduruğundan kurtulamıyorsunuz. Sizin için bu kadar meşakkat ve bu kadar akça sarf ve zahmetler çekmiş isek de, sizler bunları bilmiyorsunuz. Bizim dediğimiz gibi hareket edin, isyan edin, biz devletlerin müdahalesini temin ederek sizi ezdirmeyeceğiz ve nihayet Sırbistan gibi sizler de muhtar bir idareye sahip olursunuz²⁹.

Bulgar çete olaylarını destekleyen Rusya, 1865 yılında, Rusya'daki Güney Slavların eğitmek için, 5.000 gümüş ruble dağıttı³⁰. Fakat bu yıl içinde hiçbir çete olayı olmadı ve isyan çıkmadı. Bunun üzerine Rusya başka arayışlara girdi. Courrier d'Orient'a göre, Rusya'ya Avrupa basınında Osmanlı ile ilgili meseleleri gündeme getirme çabası içine girmişti³¹. Rusya'nın amacı bu olayları çarpıtarak Avrupa gündemine getirmek ve kamuoyu oluşturmaktır. Rusya'nın Bulgaristan'daki çetelere yardımı Avrupa basınının da gözünden kaçmıyordu. International Gazetesi, Rusya'nın eşkiyaya yardım ettiğini ve Rusya'nın gerçek niyetinin herkes tarafından bilindiğini iddia etmekteydi³².

1870 yılından itibaren çete olaylarıyla bir sonuç elde edemeyeceğini anlayan Bulgarlar ve Ruslar komiteci faaliyetlere başladı. Genç Bulgar Partisi, komitecilerin faaliyetlerini planlamaktaydı. Fakat bu partinin 1870 yılından önce de Romanya'ya yerleşmiş gizli uzantıları da vardı. Bununla birlikte Genç Bulgar Partisi, Osmanlı Devleti'nden kesin bir bağımsızlık talep etmiyor, Tuna Prenslükleri'ne tanınmış olan haklara benzer bir statüyü yeterli görüyordu. Bunlara göre, Bulgaristan, Türk yönetimine bağlı kalacak; Padişah, Bulgar kralı olacak ve iktidarını bir Hristiyan valiye veya naibe devredecek; bu kişi mahalli ordunun ve sivil idarenin şefi olacak ve bu kişiyi millet meclisi seçecekti. Ayrıca Bulgaristan'ı millet meclisinin kurduğu sürekli konseyin yardımıyla vali idare edecekti. 1867 yılında, "İmparatorluğun Şanlı Efendileri, Bulgarların sadakatini bilirler", sloganıyla bir adsız anayasa ilan ettiler³³. Bununla birlikte, Rusya gazetelerinde de Osmanlı aleyhtarı haberler arttı ve yoğun bir propaganda dönemi başladı³⁴. Rusya'nın da desteğiyle büyük bir ayaklanma çıkarılmak isteniyordu. O güne kadar gerçekleştirilen bütün isyan girişimleri başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Bu nedenle Rusya çok dikkatli olunmasını ve Babiâli'nin açıklarının kollarını istiyordu. 27 Aralık

²⁷ Aydın, age, 45.

²⁸ Şentürk, age, 87.

²⁹ age, 77 vd.

³⁰ Misha Glenny, *Balkanlar 1804-1999*, (İstanbul: Sabah Yayınları, 2001), 115.

³¹ Tasvir-i Efkâr, 712/1, 3 M 1286.

³² Tasvir-i Efkâr, 688/2, 5 L 1285.

³³ Engelhardt, age, 256.

³⁴ Tasvir-i Efkâr, 469/3, 18 ZA 1283

1872 tarihinde, Petersburg Merkez Komitesi tarafından, Viyana Komitesi'ne gönderilen şifre telgrafta şöyle denilmekteydi:

Osmanlı Hükümeti tarafından Bulgaristan'a araştırma komisyonu gönderilmiştir. Şimdilik Vidin ve Rusçuk'a komiteci göndermek uygun değildir. Yalnız Tulcu ve Dobruca bölgeleri ile görüşme yapın, Tulcu'daki Osmanlı memurları olaylara ve gelişmelere dikkat etmemektedir. Bugünlerde oralarda haberleşmenin pek kolay olacağını Belgrad Komitesine bildiriniz.

Panslavistler, Balkanlarda genel bir ayaklanma çıkarmak istediğinden her türlü yardımı bu amaç uğruna kullanıyordu. Bulgaristan'daki çocuklara dağıtılmak iddiasıyla topladıkları paraları bile ayaklanma hazırlıkları için kullandılar. Bu konuda Rusya'nın Sofya Konsolosu Gorbodin Bahmetyef önemli görevler üstlendi. Ayrıca Rus zenginleri içinde Bulgar komitecilerin masraflarını karşılayanlar oldu. Yine bu büyük ayaklanma için İstanbul Büyükelçisi İgnatıyef, Filibe Konsolosu Nayden Gerov ve Rusçuk Konsolosu Maşnin önemli görevlerde yer aldı³⁵. Nitekim "1875 Zağralar Vak'ası" olarak da bilinen bu ayaklanma da başarısızlıkla sonuçlandı³⁶.

Panslavistlerin çok önem verdiği bu ayaklanmanın başarısızlığı Rusya'yı çok kızdırdı. Ayrıca liberal burjuvazinin ayaklanmadan yana değil, yabancı devletlerin müdahalesinden yana oldukları anlaşılınca³⁷ komiteciler, Panslavistlerin de etkisiyle yeni bir yapılanmaya gitti.

1876 yılına kadar gerçekleştirilen bütün isyan hareketleri, ya başlamadan önlendi ya da geniş halk kitlelerine ulaşmadan başarısız oldu. Oysa Rusya uzun yıllardır eğitim, kültür, basın ve propaganda aracılığıyla büyük isyan gününü beklemekte ve bütün Bulgarları ayaklandırmayı hedeflemekteydi. Daha önceki bütün ayaklanmaların başarısızlıkla sonuçlanması Rusları daha dikkatli ve planlı davranmaya sevk etti. Nitekim Ruslar uzun bir hazırlık döneminden sonra Osmanlı memurlarının zayıf anlarını bekleme kararı aldı. Yine Rus Panslavistler, isyan için büyük yatırımlar yaptı. Panslavistler, bütün Bulgaristan'ı kapsayacak bu isyan için gerekli hazırlıklar çerçevesinde, Müslümanları silahsızlandırırken, Bulgarları da hızla silahlandırdı. Önce gönüllü Bulgar taburları kuruldu, arkasından Bulgar çetelerine, daha sonra da Bulgar halkına silahlar dağıtıldı. Ayrıca Eflâk'ta bulunan Bulgar göçmenlerden çeteler kuruldu. Rus General Gurko, Balkanların güneyindeki Bulgarlara 60.000 tüfek dağıttı³⁸. Eski Zağra kaymakamının raporunda belirtildiğine göre, kasabayı işgal eden General Gurko, mahalli idarecilerden iki saate kadar Müslüman halkın elindeki silahları toplayıp, kendisine teslim etmesini istedi. General'e bu emrin kapsamına Bulgarların da dâhil olup olmadığı sorulduğunda "*Bulgarlar askerdir, arzuladığım Müslümanların silahları*" cevabını verdi. Silahların teslimi gecikince emniyete tayin edilen Rus Albay, emrindeki 300 Bulgar jandarmasıyla birlikte Müslümanların silahlarını topladı ve on bir günde 1.100 kişiyi katletti³⁹.

1875 Bulgar ayaklanmasının başarısızlığı üzerine Bükreş'te kurulan İhtilal Komitesi fiilen çözüldü ve çoğu üyesi silahlı ayaklanma fikrinden uzaklaştı. Fakat Panslavistlerin de etkisiyle genç bir grup, silahlı ayaklanma fikrini desteklemeye devam etti. Bu gruba göre, milletler arası durum ayaklanma için elverişliydi. Aylardır devam eden Bosna-Hersek ayaklanması, uluslararası bir sorun haline gelmişti. Bosna-Hersek'in durumu için toplanacak

³⁵ Aydın, age, 81-82.

³⁶ Şimşir, age, LXXXII.

³⁷ Süleyman Oğuz, *Osmanlı Vilayet İdaresi ve Doğu Rumeli Vilayeti*, (Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları, 1986), 39.

³⁸ İpek, age, 16.

³⁹ age, 15.

bir konferansta büyük bir ayaklanmayla Avrupalı devletlerin dikkatini çekilebilirdi. Böylece büyük devletlerin olaylara müdahale etmesi sağlanabilirdi. Ayrıca yeni bir ayaklanma için ülke içindeki durum da elverişliydi. Zira 1875 ayaklanmasından sonra bir kısım asi Eflâk'a geçmiş, yakalananlar da İgnatiyef ve Mahmut Nedim Paşa tarafından serbest bırakılmıştı⁴⁰.

Ayaklanma taraftarı gençler, Kasım 1875 tarihinde, Romanya'nın Yergöğü şehrinde yeni bir "Bulgar Merkez İhtilal Komitesi"ni kurdu. Yaş ortalaması yirmi beşi geçmeyen komitenin başkanı Stoyan Stambolov dahi 21 yaşındaydı. Bununla birlikte bu komitenin üyelerinin birçoğu Kırım Savaşı sonrasında gelişen Panslavist eğitim hareketinin içinde yetişmişti. 1876 Bulgar ayaklanması doğrudan doğruya Rusya Panslavistleri tarafından yönetilen Yergöğü İhtilal Komitesi tarafından, yani yurt dışında hazırlanmış bir ayaklanmaydı⁴¹. İsyanın önce çok sayıda toplantı yapıldı. Komiteciler son olarak Otlukköy'de toplandı. 27 Nisanda yapılan bu toplantıda, Edirne, Filibe, Sofya, İhtiman, Kızanlık, Eski Zağra ve Pazarcık gibi önemli kasabalarda ve mümkün olan her yerde yönetimi ele geçirmeyi planlayarak, 13 Mayıs'ta harekete geçilmesi yönünde fikir birliğine varıldı. 700 kadar köy bu ayaklanmaya katılacaklarına dair söz verdi⁴².

Ayaklanmanın 13 Mayıs'ta çıkarılmasına karar verilse de, olaylar beklenen tarihten önce gelişti. 2 Mayıs'ta asi liderlerinden Todor Kableşkov'un, bazı komitecilerle hükümet konağına saldırarak nahiye müdürünü öldürmesiyle isyan başlamış oldu. Kableşkov, Bulgaristan tarihine "kan mektubu" adıyla geçen ünlü mektubu Otlukköy'deki asi liderlerine göndererek ayaklanmanın başladığını duyurdu⁴³. Ayaklanma sırasında komiteciler kendilerine özel bir bayrak hazırladı. Bu bayrağın bir tarafında hilal üzerine ayakla basmış bir aslan resmi, diğer tarafında da büyük harflerle yazılmış "Svoboda İli Smirt" yani "Bağımsızlık veya Ölüm" sloganı bulunmaktaydı. Komitenin silahları Romanya'dan ve Rusya'dan gelmekteydi. Fakat İstanbul yoluyla Rusya'dan gönderilen silahlar, Tatarpazarcığı istasyonunda ele geçirildi⁴⁴.

Ayaklanma sırasında, 6 Mayıs 1876 tarihinde, Selanik'te de önemli olaylar oldu. Gevgeli kazasında bir Bulgar kızı, bir Müslüman'a âşık olunca din değiştirmek üzere Selanik'e gitti. İstasyonda Bulgar kız, konsolosluk kavaşları tarafından zorla alınıp Amerikan konsolosu Hacı Lazar'ın evine götürülerek orada tutuklandı. Bunun üzerine Müslüman halk, Hamza Bey Camii'nde toplanıp hükümetten kız istedi, fakat konsolos bu isteği yerine getirmede ve kızla beraber Karaferya kasabasına kaçtı. Bunu duyan halk taşkınlıklar yaparak Saatli Cami'de toplandı. Olaylar vali tarafından Babiâli'ye kadar ulaştırıldı. Müslüman halkın taşkınlıkları artınca, konsoloslar vilayet konağına gelerek protestoda bulundu. Vali, konsoloslara olayın kritik olduğunu ve Babiâli'den aldığı emir gereğince kızın derhal teslim edilmesini istedi. Fakat konsoloslar Vali'ye inanmadı ve olaylar büyüdü. Konsoloslar Saatli Cami'ye gitti. Fakat halk galeyana geldiğinden konsoloslara saldırdı ve dört konsolosu öldürdü. Bunun üzerine Babiâli, Eşref Paşa, vali ve Vahan Efendi'nin başkanlığında oluşan bir araştırma komisyonunu olay yerine gönderdi. Selanik limanındaki "Osmaniye zırhlısında" bir harp divanı kuruldu. Bu arada, İngiliz Amiral Seymur'un kumandasında karma bir donanma da limana gitti. Bu donanma komutanı, Selanik eşrafından 50 kişinin derhal idamını istedi ve arkasından da karaya asker çıkardı⁴⁵. Konsolosların öldürülmesinden dolayı 14 kişinin asılmasına ve birçok

⁴⁰ Şimşir, age, LXXXVII.

⁴¹ age, LXXXVIII.

⁴² Tuğlacı, age, 85.

⁴³ Todorov, age, 77.

⁴⁴ Hamdi, age, 110-111.

⁴⁵ Tahsin Uzer, *Makedonya Eşkıyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi*, (Ankara: T.T.K., 1987), 110.

kişinin de çeşitli cezalarla tutuklanıp sürgün edilmesine karar verildi⁴⁶. Avrupa'da büyük tepkilere neden olan "1876 Selanik Olayı" Osmanlı Devleti'ni Avrupa'da yalnız bırakmak amacıyla İgnatıyef'in düzenlediği bir olay olarak görüldü⁴⁷. Nitekim İgnatıyef, göreve geldiği günden itibaren Osmanlı Devleti'ni dünya kamuoyunda yalnızlaştırma politikası izlemişti. Bununla birlikte diğer Panslavistler de, Bulgar ayaklanmasını tam bir başarıya ulaştırmak ve dünya kamuoyunun dikkatini çekmek istiyordu. Bu nedenle 10 Mayıs tarihinde Odesa'da yayınlanan Rus gazeteleri Bulgarların Türkler tarafından katliama uğradıklarını yazdı⁴⁸. Bunun üzerine Avrupa'da birçok yazar ve düşünür Avrupa'nın sözde sessizliğine karşı sert açıklamalar yaptı. Dostoyevski, 1876 tarihli yazısında Avrupa'ya seslendi:

Ah uygarlık! Osmanlıları, çocuklarının gözü önünde babalarının derilerini yüzmekten ciddi ciddi alıkoyarsa, çıkarları büyük ölçüde bozulacak olan Avrupa! Avrupa uygarlığının bu çok önemli ve her şeyin üstündeki çıkarları! Elbette ticaret, gemicilik, pazarlar, fabrikalar Avrupa'nın gözünde daha değerli ne olabilir ki? Bunlar dokunulmasına müsaade edilemeyen çıkarlardır; hani düşüncede bile onlara dokunamazsınız, nerede kaldı parmağınızı uzatmanız! Ama yine de lanet olsun, Avrupa uygarlığının bu çıkarlarına! Evet, uygarlığın bu çıkarlarına lanet olsun ve eğer kendi varlığını sürdürmesi için insanların derisinin yüzülmesi gerekiyorsa o uygarlığa da lanet olsun!⁴⁹

Ayrıca Avrupa'nın birçok yerinden 1876 Bulgar isyanından sonra Bulgarlara yardım gitti. Viskontes Emily Stangford, Bulgar köylülerine yardım sağlamak amacıyla bir fon oluşturdu ve Samakov'daki Amerikan Misyoner Kurumu'nun başkanı James Franklin Clarke'ın desteğiyle ihtiyaç sahiplerine giyecek dağıtıp çeşitli yardımlarda bulundu⁵⁰.

Selanik Olayı bütün Avrupa'da, özellikle Almanya'da büyük heyecan ve tepki uyandırdı. Rusya artık başroldeydi. Rusya Başbakanı Gorçakof, Berlin'e giderek, Osmanlı Devleti üzerinde baskı yapılması konusunda Almanya Başbakanı Prens Bismark'ı ikna etti. Görüşmelere Avusturya da katıldı. Görüşmeleri Prens Bismark yönetti. Bismark, Almanya'nın "Doğu Sorunu"nda belirli bir tercihinin bulunmadığını, Avusturya ve Rusya arasında bir bağ olmak istediğini belirterek Gorçakof'un yanında yer aldı⁵¹.

Hıristiyan-Müslüman düşmanlığını Avrupa kamuoyuna taşıyan Ruslar, Almanya ve Avusturya'nın da desteğini alarak Osmanlı Devleti'ne bir Memorandum verilmesini kararlaştırdı. Rusya Başbakanı Gorçakof tarafından hazırlanan Berlin Memorandumu'nda şu kararlar alındı⁵²:

- 1- Çatışmalar hemen durdurulsun ve ortalık yatışınca kadar Türk askeri uygun görülecek yerlerde toplansın
- 2- Hıristiyanlar da Müslümanlar gibi silah taşıyabilsin
- 3- Bulgar köylülerine kazandıklarıyla geçinebilecek duruma gelinceye kadar yardım edilsin
- 4- Ev ve kiliselerin yapımı için malzeme verilsin
- 5- Osmanlı Devleti'nin yapacağı yardımları bir karma komisyon kontrol etsin

⁴⁶ age., 112.

⁴⁷ Kocabaş, age, 35.

⁴⁸ Aydın, age, 110.

⁴⁹ Todorov, age, 79.

⁵⁰ Todorova, age, 206.

⁵¹ Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, (Ankara: T.T.K., 1999), 501.

⁵² Aydın, age, 111.

6- Yabancı devletlerin konsolosları yapılacak iyileştirme programlarını ve köylülerin köyllerine dönmelerini izleyebilsin.

Berlin Memorandumu'na Fransa ve İtalya da katıldı. Fakat İngiltere'nin reddetmesi üzerine onaylarını geri çektiler. İngiltere, Memorandum'da istenilen şeyleri Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğüne aykırı olarak görüyordu. İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Derby'ye göre, mali durumu iyi olmayan Rusya yeni bir savaşı göze alamazdı ve bu durumda İngiltere'nin isteklerine karşı gelemezdi. İngiltere Başbakanı Disraeli ise, Berlin Memorandumu'nda, Karadağ veya Bosna'da olduğu gibi İngiltere'nin onayı olmadan kararlar alınmasından hoşnut değildi ve Üç İmparatorlar İttifakı'nın, Rusya'nın liderliğinde, Osmanlı Devleti'ni paylaşmasından çekiniyordu⁵³. Fakat Avrupalı devletlerin de kendi aralarında çıkar çatışmaları vardı. 1871 yılından itibaren Avrupa siyasetinde Almanya etkili olmaya başlamıştı ve Fransa bu durumu kendi çıkarları açısından tehdit olarak algıyordu. Ayrıca İtalya da Almanya'nın nüfuzundan yararlanmak istiyordu. Bununla birlikte, Rusya'nın Berlin Memorandumu kararlarını Osmanlı Devleti'ne kabul ettirmesi için İngiltere'nin desteğine ihtiyacı vardı. İngiltere ise, Memorandum kararlarını kabul etme niyetinde değildi. Böylece bu Memorandum, Osmanlı Devleti'ne sunulmadan geri çekilmek zorunda kaldı⁵⁴.

Panslavist İgnatiyef, Maşnin ve Nayden Gerov'un önderliğinde planlanan ve özel eğitilmiş komiteciler tarafından çıkarılan 1876 Ayaklanması, başarısızlıkla sonuçlanmasına rağmen, Avrupa kamuoyunda büyük etki yarattı. Ayaklanmanın sonuçları Avrupa'da propaganda malzemesi olarak kullanıldı ve İngiliz kamuoyunu Osmanlı aleyhinde etkiledi. Böylece 1876 Panslavist Ayaklanması, İngiltere'nin Osmanlı Devleti politikasının değişmesine de neden oldu. Aslında bu durum tamamen İgnatiyef'in bir projesiydi ve Avrupa da bunun farkındaydı. Nouvelle gazetesinin haberine göre, General İgnatiyef, Türkiye'nin parçalanması konusunda bir proje hazırlayarak Çar'a sunmuştu⁵⁵. Bu haberi doğrulayan Alman gazetelerine göre ise, Rusya'nın Şark politikası yani General İgnatiyef'in projesi, Rumeli eyaletlerinin Rusya'nın himayesi altında bir konfederasyon haline getirilmesi⁵⁶ şeklindeydi.

1876 ayaklanmasının başarısızlığa uğramasına rağmen, Avrupa'da yarattığı etki ve Babiâli'nin güçsüzlüğü Avrupalı büyük devletlerin atağa geçmesine neden oldu. Temmuz 1876 tarihinde, Osmanlı Devleti'nin paylaşılmasını tasarlayan Rusya ve Avusturya, 2 Aralık'ta başlayacak olan Avrupa Konferansı'nın İstanbul'da toplanmasını önerdi. Asıl amaç, Osmanlı Devleti'nin reformlar yapmasını sağlamaktı. Aksi halde, çıkacak yeni isyanlar Osmanlı Devleti'ni parçalayacaktı. Rus Çarı II. Aleksander, Balkanlar'da Panslavizm ülküsünü yayarken, İngiltere Başbakanı Disraeli, Osmanlı Devleti'nin hala toprak bütünlüğünden yanaydı⁵⁷. Bunun üzerine İstanbul Konferansı, 23 Aralık 1876 tarihinde, Osmanlı Devleti, Rusya, İngiltere, Fransa, Avusturya, Almanya ve İtalya'nın katılımıyla toplandı. Konferansa her devletin ikişer delegeyle katılması kararlaştırıldı. Bu delegelerden biri, katılımcı devletlerin İstanbul elçisi olacaktı. Osmanlı Devleti Hariciye Nazırı Saffet Paşa ve Berlin elçisi Ethem Paşa tarafından temsil edildi. Saffet Paşa, aynı zamanda konferansa başkanlık da edecekti. Rusya'yı General İgnatiyef, İngiltere'yi Sömürgeler Bakanı Salisbury, Fransa'yı Kont Bourgoin, Avusturya'yı Elçi Ziči, Almanya'yı Elçi Verter ve İtalya'yı Kont Corti temsil etti⁵⁸.

⁵³ Armaoğlu, age, 502.

⁵⁴ Aydın, age, 112.

⁵⁵ BOA, *Hariciye Nezareti Siyasi Kısmı Belgeleri*, (BOA. HR. SYS.) Dosya Numarası/Gömlek Numarası, 183/1.

⁵⁶ BOA, *HR. SYS*, Dosya Numarası/Gömlek Numarası, 183/2.

⁵⁷ Georges Castellan, *Balkanların Tarihi*, (İstanbul: Milliyet Yayınları, 1995), 329 vd.

⁵⁸ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, C. 8, (Ankara: T.T.K., 2000), 28.

II. Abdülhamit barışçı niyetlerini açıklamak ve konferans çalışmalarına bir dereceye kadar temel teşkil etmesi üzere bir muhtıra hazırlayarak Mithat Paşa'ya gönderdi. Bu muhtırada şu hususlar teklif ediliyordu:

1- Bulgaristan'da halk ve memurlar tarafından yapıldığı iddia edilen zulüm ve cinayetleri incelemek üzere devletlerarası bir komisyon kurulmalıdır. Bu komisyon suçluları yeniden muhakeme ederek en ağır cezalara çaptıracaktır. Komisyonun çalışmaları açık olacak Avrupa'dan her kim isterse, hatta Gladstone dahi bu muhakemeye gelip iştirak edebilecektir.

2- Kanunu Esasinin hükümleri ile uzlaşan ıslahat teklifleri tatbik edilecektir.

3- Kanunu Esasinin genel haklarla ilgili hükümleri, Hıristiyan tebaanın hukukuna kefilidir. Bu sebeple İslam ve Hıristiyan arasında en küçük bir fark ve ayrılığın devamına yer kalmayacağı açıktır.

4- Osmanlı Devleti Kanunu Esasi hükümleri ile ona uygun olarak kabul edeceği ıslahatı tamamen yürütmek için zâmin devletlerden bir müddet dahi isteyebilir. O müddetin sonunda taahhüt olunan şeyler yapılamazsa o zaman zâmin devletler vazifelerini diledikleri gibi istimal ederler. Fakat Mithat Paşa, bu muhtırayı kendisi için şahsi direktif saydı ve bu teklifleri konferansa sunmadı⁵⁹.

İstanbul Konferansı'nda alınan kararların reddedilmesi üzerine Avrupalı devletler, Osmanlı Devleti'ne karşı izleyecekleri politikanın yöntemini belirlemek için, 31 Mart 1876 tarihinde Londra'da toplandı ve aralarında bir protokol imzaladı. Protokolün içeriği, Osmanlı Devleti'nin Hıristiyan halk için vaad ettiği ıslahatı yerine getirmesi ve böylece Avrupa barışının korunması şeklindeydi. Protokolü imzalayan altı devlet, Babıâli'ye Bosna-Hersek ve Bulgaristan'da daha önce kendi isteğiyle kabul ettiği ıslahatı uygulamasını söyledikten sonra, Sırbistan'la yapılan barışı tanıdıklarını, böyle bir barışın sınır düzenlenmesi yapılmak suretiyle Karadağ ile yapılmasına gerek olmadığını ve Osmanlı ordusunun, silahlanmasının sadece güvenliği sağlayacak kadar olması gerektiğini vurgulamıştır. Bundan sonra yapılacak ıslahatların İstanbul'daki elçileri aracılığıyla kontrol edileceğini de protokole eklediler. Fakat İngiltere, Londra Protokolünü şartlı imzalayacağını açıkladı. Bu şart, Avrupa barışının korunması ve Osmanlı Devleti ile Rusya'nın askerlerini dağıtmasıydı. Bu şart yerine getirilmediği takdirde, protokolü hükümsüz sayacaktı. Rusya, Balkanlar'da Bulgar isyanına benzer isyanlar olduğu takdirde ordularını dağıtma süresini geciktireceğini belirtti⁶⁰.

Osmanlı Devleti, 3 Nisan 1877 tarihinde kendisine bildirilen Londra Protokolü'nü Bakanlar Kurulu'ndaki uzun tartışmalardan sonra, "*hak ve istiklalini korumak zorunluluğu*" ve "*toprak bütünlüğüne ve bağımsızlığına dokunmayan tavsiyeleri kabul ederek her türlü ıslahatı yapacağını*"⁶¹ bildirdi. Ayrıca Paris Barış Antlaşması'na ve Kanunu Esasi hükümlerine aykırı bulunduğundan bu protokolü, 12 Nisan tarihinde bir notayla reddettiğini bildirdi. Osmanlı Devleti'nin bu tavrı, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın en önemli nedeni oldu⁶².

Bağımsızlığa Giden Yol: 93 Harbi ve 1878 Berlin Antlaşması

1876 yılında başarısız Bulgar isyanı üzerine Rusya, kendi yönetiminde zayıf bir Bulgar Devleti kurma hayalini ertelemek zorunda kaldı. Ayrıca Babıâli'nin İstanbul Konferansı ve Londra Protokolü kararlarını reddetmesi, Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmesine sebep oldu. İstanbul'daki Rus elçiliği, 23 Nisan 1877 tarihinde Osmanlı Hariciye

⁵⁹ Karal, age, 30-31.

⁶⁰ Age, 39 vd.

⁶¹ Armaoğlu, age, 516.

⁶² Karal, age, 40.

Nezaretî'ne bir nota vererek, Rusya'nın Osmanlı Devleti ile olan diplomatik ilişkilerini kestiğini bildirdi. Böylece iki devlet arasında 1877-1878 Savaşı başlamış oldu. Bunun üzerine Osmanlı Devleti, büyük devletlere başvurarak 1856 Paris Antlaşması gereğince aracılık yapmalarını istedi. Fakat bu devletlerin hiçbiri aracılığa yanaşmadı. Ayrıca Rus Başbakanı Gorçakof, Avrupa devletlerine gönderdiği bir muhtıradan, savaş sebebi olarak, Babiâli'nin Avrupa devletlerinin bütün tekliflerini reddetmesini ve reformlara yanaşmamasını gösterdi. Bununla birlikte Rusya'nın hareketinin, bütün devletlerin görüşlerine uygun olduğu iddiasında bulundu. İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Derby ise, 2 Mayıs 1877 tarihinde, Rusya'nın bu hareketini onaylamadığını bildirerek, Rusya'yı protesto etti. Ayrıca 6 Mayıs'ta verdiği bir notayla şu hususları bildirdi⁶³ :

- 1- İngiltere savaş karşısında tarafsızlığını ilan etmiştir ve kendisinden yardım beklememesini de Osmanlı Devleti'ne bildirmiştir.
- 2- İngiltere, Hindistan'la dünya ticaretinin güvenliği için gerekli olan Süveyş Kanalı'na hiçbir zarar verilmemesini savaşan taraflardan ister.
- 3- İngiltere, İstanbul'un şimdiki sahibinden başkasının eline geçmesine kayıtsız kalamaz.
- 4- İstanbul ve Çanakkale Boğazları'nın bugünkü rejimi hiçbir şekilde değiştirilemez.
- 5- İngiltere'nin Basra Körfezi'nde korumakta olduğu çıkarları vardır.
- 6- İngiltere, Bulgaristan işgal edilecek olursa, bunun geçici olacağı konusunda Çar'ın vermiş olduğu teminatı tekrar hatırlatır.
- 7- İngiltere, savaş karşısındaki tarafsızlığını bu şartlara bağlı olarak sürdürecektir.

İngiltere'nin bu tavrı üzerine Ruslar, İngilizleri memnun etmek için isteklerine uyacaklarını bildirdi. Bunun üzerine iki ülke arasında “ Tarafsızlık Antlaşması” imzalandı. Rusya'nın önünde engel olarak bir tek Avusturya'yı ikna etmek kaldı. Rusya, Avusturya'yla, Balkanları paylaşma doğrultusunda Reichstadt Antlaşması'nı imzalandı. Buna göre, Sırbistan'ın toprakları genişleyecek, Drina ve Lim nehirleri Sırp sınırı olacak, Karadağ'a Hersek'ten Spizza Limanı verilecek, Güney Besarabya yeniden Rusya'ya verilecek, Bulgaristan, Romanya ve Arnavutluk muhtar devletler olarak kalacak, Tesalya ve Girit Yunanistan'a verilecek, İstanbul serbest şehir olacak, Rusya'ya Türkiye'nin Asya topraklarından pay verilecekti. Bunlara karşın, Bosna-Hersek'i Avusturya ilhak edecekti. Ayrıca Avusturya, Osmanlı-Rus Savaşında tarafsız kalacaktı⁶⁴.

1877-78 Savaşı sırasında Rusların ilerlemesi için Bulgarlar büyük çaba harcadı. Çok sayıdaki Bulgar gönüllüsü, Rus ordusunda Osmanlı Devleti'ne karşı savaştı ve Bulgarlar, Rus ilerlemesini kolaylaştırmak için isyan girişimlerinde bulundu. Bu durumda, özellikle Tuna'nın gerisinde yaşayan Bulgarların faaliyetleri önemliydi. Sırbistan'da yaşayan Bulgarlar, Rus hükümetinin de kararıyla “Bulgar Gönüllüler Birliği”nin çekirdeğini oluşturacak şekilde örgütlendi. Romanya ve Sırbistan'dan Tuna'yı aşarak gelen Bulgarlar, Rus ordusu içinde 7.000 kişilik bir muhafız alayı kurdu. Eski Zağra, Şipka, Plevne ve Seinova'da Ruslarla birlikte Osmanlı Devleti'ne karşı savaştı⁶⁵.

Rusların ilerlemesini kolaylaştırmak için Bulgarların çıkardıkları isyanlar, Nevrekep ve Siroz yönüne doğru genişletildi⁶⁶. Ağustos 1877 tarihinde Ferdice-Kızanlık yolu üzerinde Rus Kazakları ve Bulgarlar tarafından çok sayıda Müslüman öldürüldü. Diğer taraftan General

⁶³ Armaoğlu, age, 516 vd.

⁶⁴ Kocabaş, age, 143 vd.

⁶⁵ Tuğlacı, age, 92.

⁶⁶ BOA, *Sadaret Mektubî Kalemî Mühime Odası Belgeleri*, (BOA. A.) MKT. MHM), Dosya Numarası/Gömlek Numarası, 483/41.

Rauhda kumandasındaki 26. Don Kazak Alayı, Hainköy çevresindeki köylerde bulunan Müslümanların Tunca bölgesindeki dağlara kaçmalarına neden oldu. Temmuz 1877 tarihinde Tırnova'dan kaçan yaklaşık 700 Müslüman, Kazaklar tarafından öldürüldü. 1878 yılının başında Rus ve Don Kazak birlikleri tarafından yapılan "Harmanlı Katliamı"nda 40.000'den fazla Müslüman öldürüldü⁶⁷.

Sekiz ay süren 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı, Osmanlı Devleti için ağır sonuçlar doğurdu. Bu savaş sonucunda, çok sayıda Müslüman öldürüldüğü gibi, çok sayıdaki Müslüman da evlerini bırakarak göç etmek zorunda kaldı. Müslümanlar, Şumnu, Rusçuk ve Rodoplar bölgesine toplandı⁶⁸. Buna karşın, Müslümanların boşalttıkları yerlere, Bulgarlar yerleştirildi ve bu toprakların Bulgar vatani olduğu iddia edildi. Bu tip göç hareketlerine daha çok Elana, Rozgrad, Kotel ve Dobruca bölgesinde rastlanmaktadır. Göç hareketleriyle Bulgaristan'ın doğusundaki köyler, önce karma oldu, sonra da tamamen Bulgarlaştı. Şehirdeki Bulgarlaşma oranı köylerden daha da fazlaydı. Örneğin, 1871 yılında Sofya'daki şehir nüfusunun %26'sı Türk iken, bu oran 1880 yılında % 2,6'dır. Şumnu'da 1865 yılında % 52 olan Türk nüfus oranı, 1880 yılında %42'ye, Tatarpazarlığı'nda 1868 yılında %28 olan oran 1884 yılında %16'ya, Köstendil'de 1878 yılında % 56 olan oran 1880 yılında % 16'ya düşmüştür⁶⁹.

1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı sonunda, 3 Mart 1878 tarihinde çok ağır şartlar içeren Ayastefanos Antlaşması imzalandı. Ayastefanos Barış Görüşmeleri'nde, Babıâli'yi Hariciye Nazırı Saffet Paşa ile Berlin Elçisi Sadullah Bey; Rusya'yı Kont İgnatiyef ve Nelidof temsil etti. Bu görüşmeler sonucunda imzalanan Antlaşmada Bulgaristan ile ilgili şu kararlar alındı⁷⁰:

- 1- Bulgaristan, Osmanlı hâkimiyetinde muhtar bir prenslik haline gelecektir.
- 2- Bulgaristan'ın kesin sınırları Rumeli'nin Rusya ordusu tarafından tahliyesinden önce Rus ve Osmanlı üyelerden kurulan bir komisyon aracılığıyla tespit edilecektir. Ancak bu işte, Tuna'dan Ege Denizi'ne kadar olan Osmanlı topraklarıyla Kosova ve Manastır vilayetleri tamamen Batı Trakya ile Selanik vilayetlerinin bir kısmı da Bulgaristan'a ait olacaktır.
- 3- Bulgaristan Prensi halk tarafından seçilecek ve büyük devletlerin de uygun bulmasıyla Osmanlı Devleti, seçimi onaylanacaktır.
- 4- Bulgar prensi büyük devletler hanedanından hiçbirine üye olmayacaktır.
- 5- Tırnova ve Filibe'de toplanacak bir meclis, bir Rus komiserinin nezaretinde ve bir Osmanlı komiserinin huzurunda Bulgar Prensiğinin iç idaresi hakkında bir nizamname hazırlayacaktır.
- 6- Bulgaristan'da Osmanlı askeri bulundurulmayacaktır. Milli askerin iki yıl içinde kuruluşuna kadar asayişin sağlanacak ve Prens'in göstereceği hususlarda yardımda bulunması için altı piyade fırkası ve iki süvari fırkasından oluşan bir Rus bulunacaktır.

Ayastefanos Antlaşması şartları birçok devletin tepkisine neden oldu. Antlaşmaya başta İngiltere karşı çıktı. İngiltere Nisan 1878 tarihinde Rusya'ya bir nota vererek, "Ayastefanos Antlaşması'yla Karadeniz'in Rus hüküm ve nüfuzuna girdiğini, Osmanlı Devletinin bağımsızlığının mevhum kaldığını ve İngiliz menfaatlerinin tehlikeye maruz kaldığından bahisle, adı geçen antlaşmayı tanımadığını" bildirdi. Ayastefanos Antlaşması'na Yunanistan da karşı çıktı. Yunanistan'ın, "Büyük Helen Devleti" kurmak için hayal ettiği topraklar, Slav devletlerine verilmişti. Bununla birlikte, Almanya Başbakanı Bismark'ın, bu antlaşmadan doğan sıkıntıları düzeltmek için Berlin'de bir kongre düzenlenmek istemesi

⁶⁷ İpek, age, 18, 19.

⁶⁸ age, 34.

⁶⁹ age, 130.

⁷⁰ Karal, age., 64, 65.

Rusya'yı kızdırdı⁷¹. Buna rağmen Rus temsilcisi Başbakan Gorçakof, Avrupalı devletleri rahatsız eden Ayastefanos Antlaşması'nın bir büyük devletler Kongresinde ele alınmasını kabul etti. Fakat Gorçakof kongrede, Ayastefanos Antlaşması'nın sadece Avrupa'ya ilgilendiren hükümlerinin ele alınmasını istedi. Bunun üzerine İngiltere ve Avusturya, bu şartlı isteği kabul etmedi. İngiltere ve Avusturya, Antlaşmanın bütün şartlarının, 1856 Paris Antlaşması'nı imzalayan devletler tarafından ele alınmasını istiyordu. Bunun sebebi de, Antlaşmanın hem Doğu Asya'da, hem de Balkanlar'da Rusya'ya büyük üstünlük kazandırmasıydı. İngiltere ve Avusturya için en büyük sorun, Rusya'nın "*Büyük Bulgaristan*"ı dayatmasıydı. Avusturya, böyle geniş ve büyük bir Bulgaristan'ın kendi Makedonya Projesi'ni bozacağından korkuyordu. Ayrıca Rusya'nın kontrolündeki Bulgaristan, Rusya'nın Balkanlardaki egemenliğini arttıracaktı⁷².

Rusya, Balkanlar üzerindeki planlarını gerçekleştirebilme yolunun İngiltere'yle iyi ilişkiler kurmaktan geçtiğini biliyordu. Bu nedenle 30 Mayıs 1878 tarihinde Rusya, İngiltere'yle "Londra Gizli Antlaşması"nı imzaladı. Bu Antlaşmaya göre, Bulgaristan iki bölgeye ayrılacaktı. Balkanların kuzeyindeki Bulgaristan bir prens tarafından, Balkanların güneyindeki Bulgaristan ise, Osmanlı Devleti'ne bağlı bir Hıristiyan Vali tarafından idare edilecekti⁷³.

İngiltere'nin desteğini aldıktan sonra Rusya, Avusturya ve Almanya ile de görüşmelerde bulundu. Özellikle Bismark, İngiltere'yi de kızdırmadan Rusya'nın çıkarlarını gözetken bir politika izledi. Berlin Kongresi'nin toplanmasından önce de, Reichstag'da yapılan görüşmelerde Bismark, Doğu'da Almanya'nın hiçbir amacının olmadığını, Almanya'nın doğrudan dost devletlerin çıkarlarını koruyacağını ve Almanya'nın Rusya'nın politikasını bozmaktan uzak durmasının, izledikleri siyasete uygun olduğunu açıkladı⁷⁴. Bununla birlikte Berlin Kongresi'nden önce, Bulgaristan'daki Müslüman halk, Prens Bismark'a bir dilekçe yazdı. Müslümanlar bu dilekçede, savaşta yıkılan bölgelerde huzurun ve adaletin sağlanması için tarafsız devletlere seslenerek Bulgarların yaptığı baskı ve işkencelerden bahsetti. Dilekçede bütün bunların, Müslüman halkın göç etmesi için hazırlanan bir planın parçası olduğu belirtildi⁷⁵. Fakat Müslümanların çağrıları Avrupa devletleri arasında karşılık bulamadı.

13 Haziran 1878 tarihinde Alman Başbakanı Bismark önderliğinde Berlin'de toplanan kongre sonucunda, 13 Temmuz 1878 tarihinde Berlin Antlaşması imzalandı ve böylece Ayastefanos Antlaşması yeniden düzenlendi. Bismark, bu kongre için: "*Osmanlı Devleti için değil, fakat Avrupa barışının korunması için toplanmıştır*" açıklamasında bulundu. Berlin Kongresi'ne, Almanya adına Baron Doverter ve Prens Duhenuhenluhe, Avusturya-Macaristan adına Mösyö Duvad Yengtun, Mösyö Dusenvalye ve Mösyö Depre, İngiltere adına Lord Bekonsfield, Lord Salisbury ve Lord Odorusel, İtalya adına Kont Korti ve Kont Doloney, Rusya adına Prens Gorçakof, Kont Şuvalolf ve Baron Obril, Osmanlı Devleti adına Karatodori Paşa, Mehmet Ali Paşa ve Sadullah Bey temsilci olarak katıldı⁷⁶. Kongrede, Büyük Bulgaristan üç bölgeye ayrıldı ve şu kararlar alındı⁷⁷ :

⁷¹ Kocabaş, age, 146.

⁷² Armağolu, age, 523.

⁷³ Karal, age, 70.

⁷⁴ Mahmut Muhtar, *Berlin Antlaşması'ndan Harb-ı Umumiye Kadar Avrupa ve Türkiye Münasebetleri*, (İstanbul: Ötügen Yayınları, 1999), 51.

⁷⁵ İpek, age, 111.

⁷⁶ Edovard Driault, *Şark Meselesi*, (Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları, 2003), 353 vd.

⁷⁷ Karal, age, 76, 77.

1- Birinci bölgede, Osmanlı devleti hâkimiyeti altında muhtar, Babîâli'ye vergi veren bir Bulgar Prenslîği kurulmuştur. Prens, halkın seçimi, Padişah'ın onayı ve büyük devletlerin de uygun görmesiyle tayin edilecektir. Prens Avrupa devletleri hanedanlığından birisine mensup olmayacaktır. Bulgaristan Prenslîği, dokuz ay süreyle Rusya tarafından yönetilecektir.

2- İkinci bölge, Doğu Rumeli adıyla Osmanlı Devleti'ne bırakılmıştır. Bu bölgenin idaresi hakkında büyük devletler tarafından kurulan bir komisyon tarafından bir talimatname hazırlanacaktır. Doğu Rumeli bu statüye göre, Padişah tarafından tayin elden bir Hıristiyan vali tarafından idare edilecektir.

3- Üçüncü bölge, Makedonya olup islahat yapılması şartıyla Osmanlı Devleti'ne bırakılacaktır.

Berlin Antlaşması'nı Rus milliyetçileri ve Panslavistler, bir yenilgi olarak görmekteydi. Rusya Başbakanı Gorçakof, "*Berlin Antlaşması'nı imzalamakla hayatının en üzücü olayını yaşadığını*" söyleyerek üzüntüsünü belirtmiştir⁷⁸.

Berlin Antlaşması'yla kurulan Bulgaristan Prenslîği'nin Osmanlı Devleti tarafından tanınması, azınlığın hak, hukuk ve menfaatlerinin korunacağı şartına bağlanmıştı. Fakat Antlaşma, bölgenin sosyo-demografik yapısını değiştirmeye dair herhangi bir madde içermiyordu. Antlaşma maddeleri özellikle milli bir devlet gibi Bulgaristan Prenslîği'ni meydana getirirken, antlaşmada çok milletli yapıyı değiştirmek için hiçbir şart belirtilmedi. Böylece Müslüman-Türkler Bulgaristan Prenslîği'nin sınırları içinde bırakıldı. Berlin Antlaşması'nı düzenleyen devletler, sadece azınlık haklarını açıklamakla yetindi. Fakat Bulgaristan sınırları içinde kalan Türkler konusunda herhangi bir garanti vermedi⁷⁹. Oysa antlaşma imzalanmadan önce Haziran 1878 tarihinde, bir İngiliz mecmuasında çıkan yazısında Mithat Paşa, "*yeni Bulgaristan'ın Sırbistan ile Zıstovi, Osmanpazarı, Tırnova, Şıpka, İhtiman, Köstendil, Leskofça arasındaki bölgede kurulmasını ve bu bölgedeki Türklerle, Osmanlı sınırları içindeki Bulgarların mübadelesini*" istemişti. Fakat bu teklif, Berlin Kongresi sırasında dikkate dahi alınmadı⁸⁰. Ayrıca Berlin Antlaşması'ndan sonra, Müslüman mal sahipleri saldırılara uğradı. Müslümanların çoğu evlerine dönmeye ya da eski evlerinde oturmaya korkuyordu. Bir süre sonra Bulgar köylüler, devlete ödeme yaptıkları toprakların sahibi oldu ve toprak sahiplerine de tazminat ödedi⁸¹. Fakat tazminat ödemeleri Müslümanlara yapılanların karşılığı değildi. Müslüman halk, yüzyıllardır yaşadıkları toprakları terk etmek zorunda kalırken, Bulgar isyanından dolayı çeşitli cezalara çarptırılan Bulgarlar için genel bir af çıkarıldı ve memleketlerine gitmelerine izin verildi⁸².

Berlin Antlaşması'nda söylenmemiş olsa da diğer bütün devletler, bölgedeki Rus üstünlüğünü kabul etti⁸³. Osmanlı Devleti'nin parçalanmasını hızlandıran Berlin Antlaşması'ndan sonra dış siyaset için en uygun yol, "hüsnü idare politikası" olarak görüldü. Bulgaristan'ın kurulmasından sonra hem Rusya'nın, hem de İngiltere'nin bu yeni devleti idare etmeye çalışacakları herkes tarafından biliniyordu⁸⁴. Bundan sonra iki devletin dış siyaseti Bulgaristan üzerine yoğunlaştı.

⁷⁸ Kocabaş, age, 150.

⁷⁹ İpek, age, 112.

⁸⁰ age, 14.

⁸¹ Jelavch, age, 397.

⁸² BOA, A.J MKT. MHM, 482/159.

⁸³ B. Jelavch, age, 397.

⁸⁴ Tahsin Paşa, *Abdülhamit ve Yıldız Hatıraları*, (İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1931), 162.

Sonuç

19. Yüzyıl bütün dünyada ulus devletler yüzyılı oldu. Avrupa'da, Latin Amerika'da ve Balkanlar'da Fransız Devrimi'nin fikir ve siyasi düşünce akımları, özellikle milliyetçilik hızla yayıldı. Bu dönemde Avrupa'da Katolik-Protestan ve Liberalizm mücadelesi yaşanırken, Rusya başat bir devlet olarak ortaya çıktı ve Osmanlı Devleti'nin Balkan topraklarında yaşayan Slavlar üzerinde etkili ve baskıcı bir politika izledi. Ruslar, özellikle Bulgarlar üzerinde uzun yıllar yoğun çalışmalar yaptı. Rusya, Slavlılık politikasını uygulama alanı olarak Bulgar coğrafyasını seçti. Böylece Balkan politikasını Bulgarlar üzerinden yürüttü.

19. Yüzyılda Rusya, dış politikasını tamamen Osmanlı Devleti üzerine kurarak Balkan milletleri üzerinde garantörlük hakkı elde etti. Rusya'nın 19. Yüzyıl Şark politikası, Balkan milletlerinin Rusya'nın kontrolünde bir konfederasyon haline gelmesi üzerine kurulmuştu. Fakat Rusya'ya Balkanlarda büyük üstünlük sağlayacak olan Büyük Bulgaristan, Avrupalı Devletlerin çıkar dengelerini bozmuştur. Bu nedenle küçük ve güçsüz Bulgaristan, Rusya'nın ve diğer Avrupalı devletlerin, özellikle İngiltere ve Rusya'nın çıkar çatışmalarının odak noktası haline geldi. Bulgaristan, Avrupalı devletlerin kendilerine bağlı parçalanmış ulus devletler yaratma isteği sonucunda kurulmuştur.

Kaynakça

1. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Belgeleri

BOA, HAT. (Hatt-ı Hümayûn), Dosya Numarası/Gömlek Numarası, 746/35233.

BOA, HAT. (Hatt-ı Hümayûn), Dosya Numarası/Gömlek Numarası, 1038/ 143018-A.

BOA, HAT. (Hatt-ı Hümayûn), Dosya Numarası/Gömlek Numarası 1038/43018.

BOA, HR. SYS. (Hariciye Nezareti Siyasi Kısmı Belgeleri), Dosya Numarası/Gömlek Numarası, 183/1.

BOA, HR. SYS. (Hariciye Nezareti Siyasi Kısmı Belgeleri), Dosya Numarası/Gömlek Numarası, 183/2.

BOA, A. MKT. MHM. (Sadaret Mektubî Kalemi Mühime Odası Belgeleri), Dosya Numarası/Gömlek Numarası, 483/41.

BOA, A. MKT. MHM. (Sadaret Mektubî Kalemi Mühime Odası Belgeleri), Dosya Numarası/Gömlek Numarası, 482/159.

2. Osmanlıca Gazeteler

Tasvir-i Efkâr, 469/3, 18 ZA 1283

Tasvir-i Efkâr, 688/2, 5 L 1285

Tasvir-i Efkâr, 712/1, 3 M 1286

3. Araştırma ve İnceleme Eserler

Armaoğlu, Fahir. *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1999.

Aydın, Mahir. *Osmanlı Eyaletinden Üçüncü Bulgar Çarlığına*. İstanbul: Kitabevi, 1996.

Beydilli, Kemal. *Berlin Antlaşmasından Günümüze Balkanlar*. İstanbul: Türk Tarih Kurumu, 1997.

Bozkurt, Gülnihal. *Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1996.

Castellan, George. *Balkanların Tarihi*. İstanbul: Milliyet, 1995.

Driault, Edovard. *Şark Meselesi*. Ankara: Gazi Üniversitesi, 2003.

Engelhardt, Edovard. *Tanzimat*. İstanbul: Milliyet, 1976.

- Glenny, Misha. *Balkanlar 1804-1999*. İstanbul: Sabah, 2001.
- İnalcık, Halil. *Tanzimat ve Bulgar Meselesi*. İstanbul: Eren, 1992.
- İpek, Nedim. *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1999.
- Jelavich, Barbara. *Balkan Tarihi*. C. 1, İstanbul: Küre, 2006.
- Karal, Enver Ziya. *Osmanlı Tarihi*. C. 8, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2000.
- Kocabaş, Süleyman. *Osmanlı İsyânlarında Yabancı Parmağı*. Kayseri: Vatan, 1992.
- Kohn, Hans. *Panslavizm ve Rus Milliyetçiliği*. İstanbul: İlgı, 1983.
- Mahmut Muhtar. *Berlin Antlaşması'ndan Harb-ı Umumiye Kadar Avrupa ve Türkiye Münasebetleri*. İstanbul: Ötüken, 1999.
- Oğuz, Süleyman. *Osmanlı Vilayet İdaresi ve Doğu Rumeli Vilayeti*. Ankara: Gazi Üniversitesi, 1986.
- Şentürk, Hüdei. *Osmanlı Devleti'nde Bulgar Meselesi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu 1992.
- Şimşir Bilal. *Rumeli'den Türk Göçleri* C. II. Ankara: Türk Tarih Kurumu 1989.
- Tahsin Paşa. *Abdülhamid ve Yıldız Hatıraları*. İstanbul: Boğaziçi, 1931.
- Todorov, Nikolay. *Bulgaristan Tarihi*. İstanbul: Öncü, 1979.
- Todorova, Maria. *Balkanları Tahayyül Etmek*. İstanbul: İletişim, 2003.
- Tuğlacı, Pars. *Bulgaristan ve Türk- Bulgar İlişkileri*. İstanbul: Cem, 1984.
- Uzer, Tahsin. *Makedonya Eşkıyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1987.
- Uzun, Ahmet. *Tanzimat ve Sosyal Direnişler*. İstanbul: Eren, 2002.
- Yaver, Halil. *Bulgarların Balkanları İstila Planları*. İstanbul: Tecelli, 1938.